

Barndoms- og ungdomserindringer i tekst og billeder

Knud Lyngø-Thomsen

Troværdigheden af denne beretning er ikke bedre end min hukommelse eller min

lyst til at bekende alt. Men min dåbsattest afslører at jeg blev født i Bjergby sogn, Hjørring, den 8 februar 1927. Dengang kostede ét kilo rugbrød 83 øre, og en liter øl 54 øre.

Vi boede i et hus som min far selv havde bygget som ung murermester, og her kom jeg til at bo de første tretten år af mit liv. Vi havde 4 tdr.

landbrugsjord, et par køer, nogle grise, høns og duer. Bygningen til venstre er lade og stald. I laden havde min far lavet en fjælegynge til os børn. Den bestod af to gynger der blev indbyrdes forbundet med et af hans stilladsbrædder. Her faldt jeg en gang på loen og lækkede min hage, og en læge blev tilkaldt fra Hjørring. Han syede flængen uden at bedøve mig og forærede mig bagefter en blomme fordi jeg ikke havde grædt.

Huset til højre er stuehus i to etager. Vi havde en 'pæn stue' med gammeldags plydsmøbler som min far havde fået med i handelen da han købte den gamle ejendom til nedrivning for den nye bygning. Stuen blev kun brugt ved særligt festlige lejligheder. Så var der en spisestue med et stort egetræsborde som min far selv havde lavet. Fra køkkenet til kælder gik der en stentrappe, og den var afskærmet med en dør. Vi havde sikkert fået at vide at vi skulle holde os fra den, men en dag faldt jeg alligevel ned ad stentrappen, har de fortalt mig. Da mor kom til, skal jeg have spurgt hende om jeg nu var død.

I den lave bygning der forbinder lade med stuehuset var der vaskehus med en gruekedel, og dens dør til venstre gik ind til et wc, der efter tidens skik var en bænk med et hul i og en spand under. Jeg husker engang jeg tabte min pung ned i en lignende spand hos mine bedsteforældre. Det var ulækkert at gøre den ren, for vi havde jo ikke rindende vand men måtte pumpe det op af en brønd med håndkraft. Badeværelser kendte vi intet til.

Familielivet udfoldede sig som det dengang var almindeligt på landet. Far passede i gode tider sit arbejde på byggepladserne, men fandt lidet arbejde i sit fag under den internationale krise i trediveerne. Det fik ham til at slå skærver for vejvæsenet ligesom Jens Vejmand i Jeppe Aakjærs sang, og det fra morgen

til aften i al slags vejr. Mor holdt hus, lavede mad, syede og reparerede vort tøj, passede dyrene, malkede køerne, hakkede roer og hjalp til med høstarbejdet. Ofte måtte hun sidde ved den hånddrevne symaskine til langt ud på natten efterhånden som familien blev større. Jeg har nok lært af deres eksempel, for jeg har selv været flittig hele livet.

I den fattigste tid kneb det med at få betalt afdrag og renter, og jeg husker hvordan vi skjulte vort radioapparat engang da pantefogden skulle komme på besøg. Fattigdommen prægede vor levestandard. Vi havde i perioden ikke råd til slagte og spise vore egne dyr, og som mange andre måtte vi nøjes med kogt mælk med rugbrødsterninger og salt til aftensmad.

Men selv om vi var fattige, havde min mor en vis standsfølelse. Engang sagde hun nej tak til et tilbud om at arve noget aflagt børnetøj fra en familie der var endnu fattigere. Det var under hendes værdighed, syntes hun.

Telefon havde vi ikke, og flyvemaskiner oplevede vi kun i luften over os når de lavede røgreklamer for Persil. Undertiden så en af os dog en bil oppe på landevejen, og så kaldte vi på de andre, for det syn måtte jo ingen gå glip af. Maden vi spiste var for en stor del hjemmelavet fra grunden af. Vi dyrkede selv vore grøntsager, bær og frugter. Vi opfostrede høns til at forsyne os med æg og fjerkræ og grise til slagtemad. Mælk og fløde fik vi fra vore køer. Vi havde en kælder hvor vi kunne opbevare de letfordærlige madvarer, og hvor vi blandt andet havde et kar med saltet flæsk. Røget og speget kød opbevarede vi i et skab med fintmasket stålnet for at holde spyfluerne væk, men mislykkedes det en gang imellem, kunne man jo skrabe deres spy eller maddiker af inden man spiste kødet. Mel og gryn måtte vi dog altid købe.

Vi børn havde pandekager og æbleskiver som livretter. Mor bagte de herligste æbleskiver som var helt hule indeni. Når hun bagte, blev vi anbragt i række på køkkengulvet med ryggen mod væggen, og så fik vi pandekager eller æbleskiver efter tur så snart de kom

af panden. Når hele familien var samlet til middag, sad vi ved bordet i spisestuen og fik gerne

to retter mad. Men vi kendte ikke til at spise med kniv og gaffel. Vi tog flæsket med fingrene. Mor tvang os til at spise havregrød om morgenen, for det skulle være sundt. Den spise har jeg aldrig kunnet lide. Derimod tilberedte min mor sit fjerkræ så lækkert at jeg aldrig siden har smagt dets lige. Fik vi en sjælden gang råd til at få en appelsin i huset, delte min mor den i både så vi kunne få hvert sit stykke.

Disse forhold vænnede vi os jo til, og det var ikke nær så slemt som skuffede forventninger. Vi måtte jo tigge en gårdmand om at pløje og harve vore fire tønder land, og han sendte så en karl med et spand heste. Når pløjningen var til ende, skulle vi holde 'plovgilde' for ham og hans karle. Her gjaldt det om at lade som om der var langt til bunden. Vi børn gik jo udenfor mens de spiste og fik ikke andet end duften. Mor havde sagt at vi nok skulle få noget bagefter hvis der da blev noget til overs. Men det gjorde der ikke. Ikke engang af den hjemmelavede is, som vi havde glædet os voldsomt til at smage.

Til gengæld fik jeg senere mulighed for at købe mig et stykke wienerbrød når jeg om tirsdagen delte Familie-Journalen rundt efter skoletid. Det gav en lille skilling, og en 'jødebasse' (snegl)

og en 'smørkage' (brunsviger) kostede 5 øre og en dagmartærte 25 øre. Den gode oplevelse gjorde mig alt for glad for wienerbrød hele livet og gjorde mig så overvægtig at jeg for en halv snes år siden måtte lægge mine kostvaner om.

Skønt vi formelt skulle hjælpe med arbejdet i hjemmet, blev vi aldrig misbrugt, og der blev tid til at lege. Jeg legede jo mest med mine søskende, efterhånden som de blev født. Vi bandt snore i hullede sten, og så var de køer som vi trak på græs. Min morbror lavede en vogn med to cyklehjul under, og den fik vi at lege med. Så skiftedes Betty og jeg til at være hest og kusk, mens Inger var for lille til at være andet end passager. Jeg kan ikke huske hvad vi kunne finde på at skændes om. Enige om alt har vi vel ikke været, men selv om jeg var den ældste, kunne jeg ikke dominere. Det tillod Bettys styrke og begavelse ikke. Vi byggede hytter af fars stiladsbrædder når de kom hjem for vinteren. I skellet mellem mit hjem og Vestergård var der halvville stikkelsbær. Der spiste vi os ofte en mavepine til. Jeg besøgte tit Vestergårds drenge, og på deres gård fik jeg lejlighed til at se en af de gammeldags murede bageovne, som man havde bagt rugbrød i til en måned

ad gangen. Den var ikke i brug mere, men inden i den fandt vi en mængde margarine som de havde hamstret under Første Verdenskrig. Det blev nu brugt til vognsmørelse. En del legede jeg med min fætter og kusine på et husmandssted som var udstykket fra præstegården. Mellem vore

to hjem var der en dyb slugt med enebær og blåbær, og jeg husker med glæde hvordan vi fik mælk og sukker på de bær vi havde plukket der. Om vinteren kælkede vi på de ret stejle skråninger, og da var det om at dukke hovedet hver gang vi skulle under et pigtrådshegn. Senere kom jeg til at lege med lærerens og præstens yngste sønner der var vores nærmeste naboer. Lærerens have lå tværs over en dyb dal og var fuld af spændende træer og buske. Her byggede vi huler og legede røvere og soldater. Når det var for koldt at lege uden for, sad vi om spisestuebordet og tegnede på papir som mor havde gemt fra købmandsposerne. Og vi læste tegneserier i 'Familie-Journalen' som min mor købte hver uge, og i 'Hjemmet' som hun byttede sig til. Senere blev jeg en flittig læser af klassiske bøger som Robinson Crusoe, Børnene i Nyskoven, Onkel Toms Hytte, Kaptajn Marryat og Den sidste Mohikaner. Dem kunne jeg låne i et skab i klasseværelset på min skole.

Som det fremgår af det ovenstående havde vi ikke meget brug for at handle i butikker. I landsbyen havde købmandsforretningen afløst høkerierne der var de første butikker på landet, og i min tidlige barndom handlede vi mest hos købmanden i "Gammel Bjergby". Vi havde ikke langt til hans butik, og vi børn blev undertiden sendt derop for at handle. Købmanden nåede dog at få en bil til at bringe varer ud før Anden Verdenskrig satte en stopper for den slags luksus. Det var det hans søn der kørte skønt han ikke var fyldt de 18 år som loven krævede. Det tog man ikke så alvorligt dengang.

Købmanden handlede ikke alene med fødevarer men solgte tovværk, tjære og redskaber og værktøj til landbruget, og der var altid en særlig duft i butikken. Om formiddagen mødtes de store gårdmænd dér for at snakke, og så fiskede de en spegesild op af tøndene, gned den af i armhulen og spiste den sammen med et hønseæg som de sugede ud af et hul i skallen. Ellers var der jo ikke selvbetjening dengang. Købmanden stod på den ene side af sin disk og kunderne på den anden. Og varer som mel, gryn, salt og kaffe blev vejret op efter kundens ønsker og fyldt i poser eller kræmmerhuse på stedet. Til os børn lavede han et gratis kræmmerhus med bolcher.

To gange husker jeg at jeg kom galt affsted hos købmanden. Den ene gang skulle jeg hente en flaske vin til min far da han havde besøg af et par arbejdskammerater. Men købmanden havde jo ikke spiritusbevilling, så det skulle gå lidt hemmeligt til. Det fik jeg dog ikke at vide. Jeg skulle bare forlange 'en flaske eddike af den slags du ved nok'. Det må jeg ikke have klareret for godt, for gæsterne brød sig ikke om det de fik i glassene. Den anden gang var mine fingre blevet for lange. Jeg snuppede nogle øre af min fars pung til at købe en lommekniv for, så jeg kunne skrælle de æbler jeg huggede i min bedstefars have. Men far opdagede at der manglede penge i pungen da jeg kom hjem, og jeg måtte gå til bekendelse. Det kostede en velfortjent endefuld.

Det var den samme købmand der fortalte om en dag han havde stået ved vinduet og set på vejret. "Jeg tror der kommer en kule (en byge)," havde han sagt hen for sig selv. "Ja, jeg kan nok se at hun kommer dernede," sagde så en dreng der stod i butikken. Han havde fået øje på min mor der var på vej op ad bakken til forretningen. De større butikker i byerne fik jeg først at se da mine forældre engang tog os med til Hjørring for at se en juleudstilling. Butikkernes vinduer bugnede af lokkende varer. Jeg husker at jeg havde vanskeligt ved at rive mig løs fra et vindue med flotte cykler, men den slags havde vi jo ikke råd til at købe. Jeg arvede senere en næsten ubrugt herrecykel fra en af min fars slægtninge, men den måtte jeg aflevere til min far i bytte for hans gamle udslidte. Han skulle jo cykle på arbejde hver dag og havde hårdt brug for en god cykel. Jeg kan ikke huske hvad jeg følte ved byttet. Jeg husker svagt at jeg i min tidlige barndom har besøgt min fars forældre på den ejendom der hedder Bækværnet fordi den ligger lige ved

en bæk. Det er den der har givet os navnet 'Bæk'. På billedet står farfar foran ejendommen med sine heste. De havde dengang en meget flot have på en bakeskråning et stykke oppe ad en hulvej. Den havde min farbror anlagt med spændende og sjældne buske. Da de senere blev for gamle til at passe deres landbrug, byggede min

far et hus til dem tæt ved mit hjem, og tit og mange gange gik jeg ned og besøgte dem. Bedstefar var god til at fortælle historier og fik det til at lyde som om han selv havde oplevet det han fortalte. Det var om alfer i højene og om kloge koner der havde heksekraft. Han fortalte at de engang var kommet til at grave en Cyprianus op ude på marken. Jeg har senere fået at vide at det var en trolddomsbog som skulle være skrevet af en syrisk biskop af samme navn i oldtiden. Bogen var indpakket i et klæde, og folk i Bjergby var sikre på at den var gravet ned af den sidst levende af de kloge

1 Pølg Dennes
1 Pølg Kalkvand
Hjælp naar styrelset
og blivtes sammen
Er godt for Bmandt

koners slægt i landsbyen. Det skulle være uhyre vanskeligt at komme af med bogen i levende live, og lykkedes det ikke, ville ejeren tilhøre Fanden, fortalte man. Bogen skal bl.a. indeholde praktiske råd mod alverdens sygdomme og andre dårligheder. Den slags anvisninger gik i øvrigt fra mund til mund, og jeg er i besiddelse af nogle papirlapper hvorpå min farmor har skrevet nogle af dem. Der er et eksempel herover. Hun var en af de få af sin generation i landsbyen som magtede at udtrykke sig skriftligt. Min farfar var vist ikke for god til at skrive, og det lød sjovt når han læste 'Knold og Tot' for mig. Det var dog ham der lærte mig bogstaverne før jeg begyndte at gå i skole. Både de romerske og de gotiske, og Q udtalte han 'kuk'. I deres køkken havde de en foldebænk, og i den havde de gemt nogle mindre afbarkede brændestykker som vi fik lov at lege med når vi kom på besøg. Min fars forældre holdt juleaften hos os, og det var jo med juletræ og god mad. Ikke så mange gaver, men jeg husker en juleaften hvor jeg fik en æske farvekridt, så jeg kunne farvelægge mine tegninger. De blev udført på hvad vi havde gemt af indpakningspapir. En anden juleaften fik jeg et par heste af træ i størrelse med en sko. Dem fik jeg megen tid til at gå med, og da jeg blev noget større og kom ud at tjene på en gård, lavede jeg en arbejdsvogn til dem. Min lillebror Frode har gemt både heste og vogn. I mine bedste-forældres allersidste tid fik de en stue at bo i hos os.

I mit hjem havde vi i perioder lejet første sal ud, bl.a. til en familie hvor konen skreg efter sine børn: "Jeg slår jer ihjel hvis I ikke opfører jer ordentligt, og når far kommer hjem, slår han jer halvt fordærvet!" Senere fik vi børn et soveværelse deroppe. Da var det bare med

at komme under dynen i en fart når det var streng vinter. Min mor varmede undertiden vand til en varmedunk som vi lagde i fodenden af sengen. En aften kunne jeg ikke falde i søvn, for jeg havde hørt min far læse op af avisen. Der stod noget om en skorsten i Italien som kunne tale, og der var en synlig skorsten ude på loftspladsen ved vort værelse. Jeg må have givet en lyd fra mig, for jeg husker at min far tog mig ud af sengen og ud på loftet, hvor han tog renselemmen ud og lyste ind i skorstenen. Så kunne jeg overbevise mig om at der ikke var nogen derinde.

Jeg var ikke gammel nok til at få indsigt i politik mens jeg boede hjemme, og skønt jeg vidste at 'Vendsyssel Venstreblad' som far abonnerede på var en radikal avis. sagde det mig jo ikke stort. Først da jeg langt senere blev leder af en konservativ aftenskole, FOF, blev jeg kritiseret af min far. Selv dengang var jeg meget lidt politisk bevidst, men jeg havde vel følt mig smigret ved at få tilbudt lederstillingen. I dag må jeg give min far ret i kritikken, og mit kryds er vel vandret endnu længere til venstre på skalaen end hans.

I skole

Da jeg var 7 år, kom jeg i skole. Min kusine, Gudrun, fulgte mig derved den første dag hvor forskolelæreren frk. Schultz bød os velkommen. Jeg skulle så gå sammen med forrige årgang i 1. klasse. Efter to år der skulle jeg så gå hos lærer Rasmussen i 2. og 3. klasse. Første klasse gik i skole 5 dage om ugen om sommeren og 2 dage om ugen i vintertiden. Anden klasse omfattede 3. og 4. årgang, og de gik 4 dage om ugen både sommer og vinter. Tredje klasse var så 5., 6. og 7. årgang. De gik 3 dage om ugen om sommeren og 6 dage i vintertiden. Deres omskiftelige timetal skulle opfylde de krav der blev stillet til børnenes arbejde på landet, En tredje klasse kunne godt rumme op til 35 elever på meget forskellige niveauer, og det måtte læreren klare ved at dele eleverne i grupper og sætte én til at løse skriftlige opgaver, evt. med hjælp af de dygtigste af de store elever, mens en anden øvede sig i hovedregning eller terpede tabel, og læreren personligt underviste de sidste. Inddelingen roterede, så hver gruppe fik sin andel i aktiviteterne. Vi havde en dygtig lærer, og det blev en god skole. Vi manglede ganske vist fremmedsprogsundervisning, men i dansk, regning, geografi og historie kom mange af os godt med, og jeg er ikke i tvivl om at grunden til mit voksenerhverv blev lagt i denne skole, hvor lærer Rasmussen gav os særlige opgaver til ud-

Bjergby skole som nu er nedlagt

vikling af vore individuelle anlæg. Ved festlige lejligheder satte han mig blandt andet til at læse op for deltagerne, og han lod mig synge for indtil min stemme gik i overgang. Alligevel var jeg en af dem der blev fascineret af tanken om at skolen måske

kunne brænde ned. Det var en dag der var gået hul på skorstenen ved kakkellovnen i skolestuen, så vi kunne se flammerne derinde. Frk. Schultz kom måske knap nok så godt fra varetage de individuelle forskelle, idet hun en gang belønnede mig ved at forære mig en lille bog. Det var naturligvis gjort i en god mening, men fra da af blev jeg mobbet

og kaldt ”frk. Schultzes kæledægge”, og jeg fik tæv af de store piger når vi gik fra skole. Det var ikke noget jeg så hen til, men det lykkedes mig sjældent at snige mig forbi dem ad en anden vej. Jeg blev glad når Vestergårds drenge undertiden kom mig til undsætning, og det

Tavle og griffel

nåede jeg at sige ‘Kesse’ tak for engang jeg besøgte ham efter at han havde overtaget gården. Nu er han død og borte, og de gamle stråtekte bygninger er erstattet med nye i amerikansk stil. Gårdens gæs gjorde os bange når vi skulle forbi dem på vej til skole. Jeg ved ikke hvordan vi slap uskadte forbi, for gæs lægger mærke til alle bevægelser i deres nærhed. De skræpper op hvis nogen nærmer sig, og gasen gik energisk og støjende foran som deres forsvarer. Gæs kan efter sigende slå hårdt med deres vinger.

I det første par år i skolen skrev vi med griffler på tavler som vi havde med i skoletasken. Samtidig havde vi en lille flaske vand og en klud til at viske tavlen ren med efter brugen. Senere bevilgede kommunen os kladdehæfter til at skrive i. Fra en vis alder lærte vi at skrive med blæk. Der var blækbeholdere nedfældet i vore pulte, men vi skulle sely medbringe penne og penneskaffer. Bortset fra min

første lærebog, en ABC med en hane på forsiden, betalte kommunen vore bøger.

Bygningen i forgrunden af billedet på forrige side er en gymnastiksal som lærerens forgænger havde bygget, men som vi yderst sjældent benyttede. Det passede mig udmærket da jeg plejede at blive til grin når jeg ikke kunne springe over “hesten”.

I skolegården havde vi et gammeldags lokum bag buskene i venstre side af billede. Der var en lang gang i den ene side af bygningen, og fra den gik der døre ind til de små, intime rum med spande under et bræt med hul i. Engang kom Vestergårds store, brogede tyr løs, og den forvildede sig ind i lokums-gangen. Men den var ikke indstillet på at bakke ud, så den vendte sig om med det resultat at ydermuren

faldt sammen. Jeg husker ikke om nogen kom til skade derved.

I skolegården spillede vi undertiden rundbold eller langbold. Det var også her læreren fik sit brænde læsset af før han fik os børn til at bære det ind. Og det var her han kastede sine overflodsæbler i grams for os.

Da jeg blev 9 år, kom jeg til at gå i landsbyens huslidsskole om lørdagem efter skoletid. Her var min farbror lærer sammen med en Søren Rishøj som jeg senere skulle komme til at tjene hos. Her og senere hos Søren lærte jeg at bruge værktøj og arbejde med træ og andre materialer. Det har jeg livet igennem haft både nytte og glæde af.

Ud at tjene

Anden del af min barndom eller min teen-age alder som man måske ville kalde det i dag, blev præget af at jeg gjorde tjeneste for fremmede. Jeg var tretten

Mit første tjenestested i den gamle hokergård og det sæt tøj som kostede et halvt års tjeneste på gården. Herunder læsning sf korn med læssetang

år da jeg begyndte at tjene mit eget brød. Det var noget jeg havde glædet mig til, for der var jo prestige i at have et rigtigt arbejde, og jeg følte vist at jeg nu var ved at blive voksen! Sommeren over

skulle jeg tjene som arbejdsdreng hos Kresten som var søn af den tidligere høker. Jeg gik stadig i skole, men i sommerhalvåret skulle jeg jo kun være i skolen 3 formiddage om uge. Det hed sig at jeg skulle være hyrdedreng, men reelt skulle jeg ikke vogte dyr. Det blev mit faste arbejde at malke køer med maskine morgen og aften, at fodre dyr og muge ud under dem. Mens dyrenes urin løb gennem et rørsystem ud til en ajlebeholder, skulle deres anden afføring skovles op i en trillebør, køres op ad et smalt bræt og tippes af på en mødding. I regnvejr kunne brættet godt være glat, og særlig spændende var det ikke at træde ved siden af og få et ben langt ned i lorten. Ellers skulle jeg deltage i enhver arbejdsopgave som lod sig forene med min alder, og der var meget at lære. Jeg husker engang Kresten trak mig ud i kålrabimarken og viste mig at jeg havde hakket kulturplanterne op og ladet ukrudtsplanterne blive stående. Agerkålen lignede jo i kålrabien i opvæksten. Engang faldt jeg på hovedet ned af et højt læs korn og forsløg min ryg. Vi brugte at binde det færdige læs til vognen med et læssetræ som det der ses på billedet på forrige side. Da træets sidste ende skulle surres fast, og karlen stod nede på jorden og trak i rebet, lå jeg på maven oppe på læsset og pressede nedad med al min vægt, og så knækkede læssetangen. Der blev ringet efter en læge fra Hjørring, og han sendte mig i seng i karlekammeret efter at man havde lagt en dør under min madras.

Arbejdet på gården var ikke strengt, men kunne være ubehageligt om vinteren når vi tærskede korn. Det foregik med tærskemaskine inde i en lukket lade uden særlig ventilering, og enorme mængder af støv tog plads i vort tøj og vore næsebor. Jeg delte et lille kammer med en forkarl. Det indeholdt to senge og et lille bord. Til gengæld kunne vi frit opholde os i spisestuen i vor fritid. Den var møbleret med en bæk for den ene ende og side af et langbord som det var skik på gårdene dengang. For enden sad husbonden (gårdejer) der havde en overordnet status i forhold til børn og tjenestefolk. På kvindesiden var der stole, for pigerne skulle jo let kunne gå til og fra for at servere maden. Vi fik fremragende mad, selv om der var stegt flæsk to gange hver anden dag, og jeg var især vild med deres frikadeller. Desværre fik jeg ikke opskriften. Dengang var jeg jo ikke forberedt på at komme til at lave mad i det meste af mit liv. I fritiden havde jeg adgang til at benytte gårdens huggehus hvor der var både værktøj og høvlebænk. Her lavede jeg forskellige ting af træ og metal.

Jeg tjente den sommer til kost og logi og desuden hundrede kroner som var nok til at betale mit konfirmationstøj. Og de gaver jeg fik ved min konfirmation gav mig råd til at købe et brugt lommeur til 25 kroner. Det var så tykt som en tvebak og ville have gjort lykke i dag som antikvitet. Det skulle trækkes op med en nøgle som man satte ind bagi.

En noget anderledes tilværelse fik jeg den næste sommer hos Johannes Vestergaard i Mygdal. Her havde jeg det for så vidt også godt nok, men det var meget ensomt. Jeg fik værelse på loftet og skulle gå og ad en trappe i bryggerset og hen over et tomt loftsrum for at komme dertil. Maden var rimeligt god men farveløs. Det hjalp dog lidt på appetitten at Johannes

Mit andet tjenestested

ofte sendte mig ned til bageren i Mygdal for at købe wienerbrød til eftermiddagskaffen. Da der var ringe hygge ved at sidde sammen med husbond og madmoder i stuen om aftenen, og der ikke var noget værksted, cyklede jeg ofte den lange vej hjem for at få lidt aftenselskab. Ensomheden mærkede jeg stærkt da jeg en dag blev sat til at hugge en kæmpe stor bunke grene til optændingsbrænde. Der stod jeg langt ude i en skov helt alene i verden med en økse og et næsten uoverskueligt arbejde foran mig. Jeg fik ondt af mig selv og fik ikke meget udrettet. Så kom husbond og skældte mig huden fuld. Det var hans foretrukne pædagogiske metode. Han brugte den også da han skulle lære mig at pløje med svingplov, og det kom der ingen god plovmand af. Det hårdeste arbejde jeg fik på dette sted var at pumpe vand op til alle køerne. Brønden var tæt ved 10 m dyb, så det krævede kræfter. Men der var også ubehageligt høstarbejde, for jorden var mager, byg-

Varbrogård og en
rekonstruktion af
vort karlekammert
der

gen kort og tidslerne langt højere. Vi skulle jo binde neg med håndkraft og undgik derfor ikke adskillige ridser og sår. Lettere var det at genne en gris til orne skønt det foregik til fods på alfar vej med 2-3 km hver vej. Jeg havde kun en kæp til at styre den med, men så fik jeg da at se hvordan de lavede grise. Hygiejnen var ikke bedre her end andre steder den gang, måske endda lidt ringere. Vi nøjedes med at skylle vore hænder før måltiderne i det vandtrug som hestene drak af. Det var der altid vand i,

Da fæstemålet var omme, tjente jeg skiftevis på Varbrogård hos Søren Rishøj og i høkergården hos Kresten. Begge steder var kosten god, når man ser bort fra en madpakke som kunne indeholde speget fårekød, og fra den mindre populære grønkålsuppe som vi fik en sjælden gang på Varbrogård. Begge steder var hygiejnen bedre end hos Johannes Vestergaard, for vi havde vaskefad og sæbe i bryggerset hvor vi vaskede hænder før middagen. Jeg husker at de en dag havde stillet gryden med den varme grønkålsuppe på bryggersgulvet ved siden af vaskebænken. Da skete der pludselig det 'uheld' at en af os tabte sæben ned i gryden, og pigerne måtte skynde sig at bage pandekager i stedet. Ellers søgte jeg tilflugt i wienerbrødet og cyklede op til bageren

efter en halv stang når vi havde fået grønkålsuppe til middag. Der var hverken badeværelse eller toilet på nogen af gårdene. Pigerne havde et lokum med bræt og spand som i mit barndomshjem, og mændene satte sig på hug over græbningen i en stald, eller de forrettede deres nødtørft i det fri når de var på markarbejde. En karl som jeg tjente sammen med sagde altid: "Nu er det snart fyraften. Så må jeg hen at skide. Ellers får jeg jo ikke løn for det!"

Vore karlekamre så ud omtrent som på billedet, men dér opholdt vi os kun når vi skulle sove eller skifte tøj. På Varbrogård var det så koldt om vinteren at der kom 1 cm rim på vægge og gardiner og af vort åndedræt på oversiden af dynerne. Desuden føg der sne ind under døren. Men vi havde jo adgang til den opvarmede spisestue i vor fritid.

Vi var om aftenen med ved planlægningen af næste dags arbejde. Om vinteren kunne vi efter morgenrøgtningen sidde og varme os på nogle skamler i kostalden til det blev lyst. Dagene kunne omvendt godt være lange i høstens tid, men hos Søren havde vi i det mindste selvbinder. I hver ende af Bjergby var der smedier som lavede beslag til vogne og vognhjul og hvortil vi trak arbejdshestene når de skulle beskos. Jeg nåede iøvrigt at blive kusk i en stadsvogn med et forspand af heste som havde det flotte seletøj på. Det var når jeg skulle køre herskabet til toget i Hjørring. Mindre spændende var det at jeg i en af mine pladser blev sat til at trække en aktietyr ud når der kom kunder, og jeg rystede af angst hver gang. Heldigvis fandt den dog mere interesse i køerne end i mig.

Butikker kom vi ikke meget i, og penge gik vi ikke rundt med i lommen. Vi kunne dog godt få et lønforskud på en krone eller to når vi skulle til bal i forsamlingshuset, eller når vi skulle have nye bunde sat under overlæderet på vore træsko. På pladsen foran bagerens butik mødtes vi tit med landsbyens ungdom om aftenen for at snakke.

Også på Varbrogaard var der et godt snedkerværksted, og her lavede jeg mange ting med håndværktøj i min fritid. Det var jo før der kom elværktøj på markedet.

Besættelsen

Jeg havde ikke sovet mere end 8 nætter i min første plads, før vi den 9. april 1940 blev vækket ved lyden af tunge flyvemaskiner over vore hoveder, og alle kom ud og gloede, selv tykke madammer i deres nattøj. Da det rygtedes fra dem der havde hørt radio at der var tale om en tysk besættelse, og at den fremmede magt havde forlangt at vi omgående skulle hænge mørke gardiner for vinduerne og dæmpe skinnet for de engelske bombely. Jeg

skyndte mig at cykle hjem efter fyraften for at se hvordan min far og mor og mine søskende klarede situationen,

Besættelsesmagten forlangte at få udleveret de fødevarer som landet over-

hovedet kunne undvære, og det betød, at der blev indført rationering. På den måde ville man undgå at de som havde mange penge kunne købe alle de varer der var i forretningerne. Rationeret blev brød, gryn, mel, sukker, smør, sæbe og meget mere. Vi kunne ikke længere købe appelsiner og bananer, ris og rosiner, mandler og krydderier, chokolade og kakao og the og kaffe. Men så fik vi en hel masse erstatningsvarer. Der var kaffeerstatning af brændt byg, og man drak lindethe og hyldethe og alt mulig andet the i stedet. Vi havde noget smørepålæg der hed Cremolade og noget der hed Ramona. Tøj var ikke egentlig rationeret, men det kunne være svært at få, og der var et system med købekort hvorpå der blev noteret hvad man købte.

Som jeg nævnte under min barndom trivedes endnu en god del selvforsyningsøkonomi, og det blev nu forstærket, idet

vi så at sige måtte skrue tiden tilbage. Jeg har selv været med til at lave sæbe af en selvdød so, og undertiden kunne man få den lokale møller til at male brødkorn og sigte det hvis man ellers kunne skaffe det. Gamle koner kom i gang med at karte og spinde uld til strikning og vævning. Det havde de jo lært i deres ungdom. Noget af mit tøj blev syet af andres aflagte, og min mor syede arbejdsbukser til mig af sækkelærred. En gang syede hun sågar en skjorte til mig af stof fra en af de faldskærme som englænderne kastede ned med våben i til modstandsbevægelsen.

Der blev syet tøj til mænd af det tyske kunstprodukt celluld som de lavede af cellulose. Det holdt ikke særlig godt og tålte ikke for høje temperaturer. Der gik en historie om en mand der var alene hjemme og selv skulle varme sin middagsmad. På komfuret stod der en gryde med noget i, og den satte han i kog hvorefter han spiste indholdet som suppe. Men det var i virkeligheden hans egne underbukser af celluld som hans kone havde sat til vask.

Vi havde været vant til at varme spisestuen op med koks en kakkelovn, men nu blev tørvemoserne interessante, og mens jeg tjente på landet var jeg med til at lave tørv med spader og trillebør. Det var uvante arbejdsstillinger og gav rygmerter som det tog mange dage at slippe af med. Jeg blev desuden sat til sammen med en anden karl at fælde træer med håndkraft, for mototsave var jo ikke kommet til endnu. Alt skulle bruges. Vi huggede de tynde grene i stykker til optændingsbrænde, og selv træets rod tog vi op og brugte. Men selv om vi havde skaffet os tørv og træ, kneb det meget med at holde varmen, for husene var ikke så tætte som nu. Vi

fik nogle strenge vintre, og i tiden mellem mine første to pladser fik jeg flere gange forfrysninger i fødderne. Det gav ret smertefulde sår som min mor gik og forbandt.

I det daglige mærkede vi ikke meget til de fremmede tropper bortset fra at de var at se overalt. Der blev lagt land- og vandminer og bygget radarstationer og bunkers med dansk arbejdskraft. Der blev sat panserspæringer op med spanske ryttere som på billedet her, og vi blev udstyret med legitimationskort som vi skulle vise frem for besættelsesmagten på forlangende. I perioder indførte den spærretid i aften- og nattetimerne som led i bekæmpelsen af uro og sabotage. Det betød at vi fik forbud mod at forlade vore hjem inden for bestemte tidspunkter, og ungdomsforeningen måtte holde sine baller i forsamlingshuset fra kl. 16-20. Min husbond gav mig dog lov til at holde en dansefest for landsbyens unge på et udhusloft hvor jeg tjente. Der overtrådte vi spærretidens bestemmelser. Festen blev vellykket, og vi gentog den efter befrielsen, men denne gang i gårdens lade.

Kun én gang havde jeg kontakt med en tysk soldat. Jeg kørte rundt med en hestevogn for at samle mælkeunger op på gårdene og køre dem til mejeriet, og da tog jeg ham med på stop. Han forærede mig en cigaret. Jeg røg ikke, men jeg skulle jo lige prøve, og det kostede mig så tynd en mave at jeg måtte ”på toilettet” hver gang jeg kom til en ny gård.

Med virkning fra den 5. maj 1945 blev Danmark befriet af britiske styrker under ledelse af field marshal Bernard Montgomery. Meddelelsen kom allerede den 4. maj om aftenen på det danske nyhedsprogram på BBC: ”I dette øjeblik meddeles det, at Montgomery har oplyst, at de tyske tropper i Holland, Nordvesttyskland og i Danmark har overgivet sig. Her er London. Vi gentager: Montgomery har i dette øjeblik

meddelt, at de tyske tropper i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig.” 5. Maj ringede kirkeklokkerne overalt i landet som tegn paa, at Tyskland havde kapitulert uden betingelser. Ingen dansk flagstang var bar, og der var flagalléer i gader og fra kirketårne, pynteflag i vinduerne og på gaderne jublede skarer. Mange steder fejrede man glæden med folkefester, men som det fremgår af de tekster der bæres frem på billedet, var glæden blandet med raseri mod dem der havde samarbejdet med tyskerne under krigen. Og pludselig så vi nogle af vore bekendte med våben. De var af det hemmelige frihedskæmperforbund blevet forsynet med våben, som tyskerne ikke havde fundet. Disse frihedskæmpere anholdt personer som mere eller mindre havde tjent besættelsesmagten. Herunder også de piger der havde haft forhold til tyske soldater. De var ofte voldsomt hadet og af mange regnet for forrædere. Man kaldte dem feltmadrasser, tyskerpiger, tyskertøse, tyskerludere, sylishopper og meget andet. og modstandsbevægelsen angreb dem i deres illegale blade på lige fod med værnemagere og stikkere – ofte ved navns nævnelser. Man regner vist med at der var omkring 50.000 tyskerpiger i Danmark, nogle helt ned i 12-års alderen. Mindst 5.500 børn blev født som resultat af disse forhold, og børnene blev stemplet som horeunger eller tyskerunger. Efter besættelsen blev hundredvis af disse piger interneret og mere eller mindre ydmyget – tit ved at blive udstillet offentligt og/eller ved at blive klædt nøgne og få håret klippet af.

Tiden efter 1945 blev ret hård for befolkningen, fordi besættelsesmagten siden 1943-1944 havde sat regeringsmagten og politiet ud af kraft, og da politiet vendte tilbage, var landet hærget af lovløshed, sortbørshandel og et korrump politi, som blev bestukket af gangsterbander i København og andre store byer i landet. Alle mulige ting var rationeret, både smør, tobak, tøj, alkohol og benzin.

Fra seminarium og universitet

På næste side ser du den billet der førte mig ind i et nyt liv på godt og ondt. Jeg satte mig forventningsfuld ind i toget, og jeg husker turen som var det i går. Turen fra Løgstør til Ranum foregik med rutebil, og i Ranum var der flag langs de vigtigste gader. Jeg ved ikke hvorfor, men jeg kan nemt digte en forklaring, og her skulle jeg måske allerede fortælle at de var på halv den dag jeg forlod landsbyen efter endt uddannelse!

Det var en by i fest jeg kom til. Seminariet havde besøg af svenske studerende, og der blev sunget i gaderne. Jeg fik besøg af nogle ældre studerende inden jeg endnu havde fået mig installeret på mit nye værelse. De ville prøve mig i violinspil og andet, men fik vist ikke rigtig heldet med sig.

Spændende var det at jeg for første gang skulle have mit eget værelse som jeg kunne indrette mig i og låse for. Det havde en bekendt fundet til mig, ligesom han havde skaffet mig nogle brugte bøger til studiet. Her kunne jeg studere i ro og mag, tænkte jeg. Ude på gaden så jeg en ung

mand på min alder stå og se sig om. Jeg gættede på at han også var ny, og det viste sig at han skulle spise på det pensionat som mit værelse var tilknyttet. Vi blev hurtigt gode venner og kom i samme klasse, og efter uddannelsen fik vi hen ad vejen stillinger på de samme skoler. Først da jeg havde uddannet mig videre på universitetet, begyndte han at trække sig ud af kompagniskabet.

Undervejs fik jeg andre værelser hvor jeg kunne lytte til en brugt radio som jeg købte billigt hos en forhandler. Sikken luksus! Her kunne jeg tilberede en del af min mad så jeg kunne nøjes med at købe middagsmad kl. 12.00 på et pensionat. Der måtte jeg til gengæld vænne mig til en mad der afveg en del fra den jeg var vant til. Et sted var frikadellerne så hårde at nogle af gæsterne begyndte at kaste til måls efter hinanden med dem. Et

Ranum Seminarium

visningen var da heller ikke principielt forskellig fra den vi kendte fra vor egen skoletid. Vi skulle stadig lære lektier og demonstrere at vi havde tilegnet os det nye stof. Det drejede sig om at blive fortrolig med en viden som skulle

andet sted fik vi grønlangkål der nærmest var en tynd stuvning, men jo dog smagte ganske udmærket. I fritiden besøgte vi undertiden hinanden på vore værelser til en kop kaffe og en fed konditorkage med flødeskum. Af og til hjalp vi hinanden med studierne. Selv om vi om sommeren og især i læseferierne tog til stranden ved Limfjorden, skete det faktisk at vi brugte en tid på at studere. Ellers havde vi vel ikke klaret eksamen.

I årenes løb vænnede jeg mig jo til at færdes blandt studerende og seminarielærere og tale en slags rigsdansk sprog.

Selv om Ranum var en landsby, var den i mange henseender forskellig fra Bjergby. Det skyldtes især seminariet der undertiden inviterede den lokale befolkning til foredrag og koncerter. Internt arrangerede det hvert år en stor fest hvor damerne var i lange kjoler og mændene i mørkt tøj, og ved den lejlighed blev der serveret en festmiddag, hvorefter nogle studerende opførte en dansk komedie der blev langt mere professionel end dilettanten i Bjergby. Der blev danset til langt ud på natten. Og i seminariets hverdag blev vi inddraget i musiske aktiviteter som var nye og uvante for en landbrugsmedhjælper. Vi blev oplært til at se kultur som noget fint, som kunst, musik, teater, litteratur o.l. Men vi mistede ikke totalt kontakten til det landbrug som flere af os kom fra. Nederste billede viser hvordan bønderne kørte for os ved festlige lejligheder. Og under-

danne baggrund for vor egen formidling til elever i folkeskolen. Ikke meget om at stille kritiske spørgsmål, og slet intet om selv at skabe ny viden. Vor lærer i zoologi og geologi spurgte mig engang i klassens påhør hvorfor jeg altid var så irriterende. Han følte sig ikke tryk ved min spørgelyst. Jeg gav ham ikke noget svar, for det var ikke velset at stille spørgsmål ved autoriteten. Til andre tider gav han os dog gode oplevelser når han underviste os ude i naturen, f.eks. under et lejrskoleophold ved Madum Sø.

Min hovedinteresse kom til at ligge ved sprogfagene, dansk sprog og litteratur især, men jeg deltog også i et kursus i oldnordisk. Desuden gik jeg til tysk skønt dette fag var valgfrit. Her fik jeg den dårligste karakter af alle det første

år, og da jeg alligevel mødte op til tysk næste år, spurgte tysklæreren, hvad jeg ville dér. ”Ja, jeg ville gerne lære

at undervise fik vi øvetimer i folkeskolen, dels i en øvelsesskole som var knyttet til seminariet, og dels i forskellige landsbyskoler i omegnen af Ranum under den lokale lærers vejledning og kritik. Selv fik jeg en lignende chance med engelskfaget i en realskole i Løgstør.

Seminariueuddannelsen kvalificerede mig rimeligt til at undervise i folkeskolen, dels under Niels Bøgh-Andersen i Flensborg, dels under skiftende inspektører i Ålborg og Sønderborg. Men efter at have været klasselærer for samme klasse i 10 år havde jeg ikke lyst til at begynde forfra i en 1. klasse, og fik stilling som lærer på Sønderborg Teknikum. Dér slog min uddannelse dog ikke til. Jeg begyndte sideløbende at studere idéhistorie og dansk på Aarhus Universitet, og det varede ikke længe, før jeg kunne mærke at jeg fik et voksende greb om min undervisning. Jeg fik et par venner når vi mødtes i ”Stakladen” for at købe et måltid mad, og en af disse fik det ordnet sådan at jeg kunne overnatte én gang om ugen i hans kærestes værelse. Hun sov alligevel hos ham. Forøvrigt deltog jeg i forskellige større arrangementer i stakladen og overværede bl.a. en udmærket studenterrevy.

Mit studium faldt i en brydningstid for universiteterne. Ungdomsoprørene havde i det store og hele fået afskaffet den gammeldags autoritære undervisningsform og de stive akademiske omgangsformer, Jeg husker f.eks. at man sagde ’du’ til universitetets lærere. Det havde vi endnu ikke begyndt med i folkeskole eller på Teknikum.

På universitetet skulle vi ikke lære lektier men tage kritisk stilling til hvad vi hørte og læste og producere ny viden. Vi lærte at indkredse en problemstilling ved at se tingene fra forskellige vinkler, at konkludere på et omfattende materiale og at bringe system og struktur i dette.

Den lærdom blev grundlaget for hele mit undervisningsarbejde frem til min pensionering i 1994.

tysk”. ”Det kan De også have nødig!” snerrede han, men med et lunt glimt i øjet, så jeg mærkede at jeg alligevel var velkommen. En arbejdstur til England havde skærpet min appetit på det engelske sprog, og det endte med at seminariet gav mig mulighed for blive undervist på et højere plan i dette fag end det sædvanlige og kvalificere mig til selv at undervise i sproget. Vi blev oplært i sang og instrumentalmusik ledsaget af en god portion musikteori, men jeg blev ingen violinvirtuos, må jeg indrømme. Vi terpede anatomi og gymnastikteori for at blive skikkelige sportslærere, og jeg øvede mig ekstra ved at undervise et hold karle i gymnastik en vinter i en nærliggende landsby. Det fik jeg kun en flaske vin for. For på samme måde at få øvelse i

Efterskrift

I forbindelse med mit arbejde med erindringerne har jeg modtaget hjælp fra Elinor BækThomsen til strukturering og perspektivering af stoffet, hvad jeg hermed siger tak for,